

Proletaarne tervitus

Uksele prõmmiti. See oli tuttav koputus ja kindlasti mitte kõige oodatum. Ei selles korteris siin Suur-Ameerika uulitsas asuvas majas ega ka üheski teises. Vanaproua Linda pani ajalehe kõrvale, tõsisis toolilt ja pistis käe igaks juhuks põlletaskusse. Seal need kolm viiekroonist krabisesid, ja kuhu nad oleksid pidanudki kaduma? Proua Linda võttis rahatähed ometigi välja ja veendus enne ukse juurde jõudmist, et kõik on kenasti olemas.

Ukse taga seisis majaomanik, peremees Herbert.

„Tere, Ärbert! Sa siis jälle platsis nagu alati!”

„Tere ise kah! No kuidas siis ikka, elu tahab elamist, maja tahab kõpitsemist. Enne lihavõtteid tuleb ju üüriasjad korda klattida. Ega ma siis pühade järel tule teie käest, müts näpus, raha nuiama. Siis olete kõik maha laristanud ja mina seisku nagu ohmoon ukse peal, kõrvad lontis. Nii... Sinu viisteistkümmend on siis olemas,” venitas Herbert asjalikult, tegi oma kladesse märkuse ja laskis Lindal tema vanainimeseallkirja ära kirjutada.

„Kas kemmerg töötab?”

„Ei kurda,” muigas Linda. „Kõik läheb sinna, kuhu vaja.”

„Ja punaste propaganda ei ole veel torusid ummistanud?” naeris peremees.

„Ei ole, kus ta siis on,” võttis Linda tooni vaiksemaks. „Sa, Ärbert, ole ettevaatlik. Need pealtkorteri Albert ja Rita tegid siin nägusid, kui sa kommunistide lendlehed peldikusse viisid. Rääkimata Martinsoni-härrast!”

„Mis härra! Tema on meil sellest ajast, kui sügisel baasid tehti,* ju kõva seltsimees! Minu maja ja minu peldik! Teen, mis tahan!”

„Seda küll, aga meil on nüüd ju venelased sees. Mõtles, kui veel miskit juhtub!”

* NSVL sõjaväebaasid rajati Eestisse 1939. aasta sügisel.

„Mis siin juhtuma peaks? Kui venelased oleksid tahtnud, oleksid nad juba sügisel kogu riigi üle võtnud. Ma alguses kartsingi, et nii läheb, aga nad peavad end üsna viisakalt üleval. Viskavad tule-
tõrjutelegi kulpi ja puha,” itsitas Herbert. „Igaüht, kel triibud pükste peal, peavad kindraliks! Noh, nüüd on nad mõistuse pähe võtnud, istuvad vaikselt oma baasides ja peavad end enam-vähem inimlikult üleval kah. Heakene küll, kas naabrid on ka kodus?”

„Ma arvan, et ikka on. Jaakobuse poolt kuulsin kolinat ja need lae-
pealsed on ka olemas. Palmipuud jooksid samuti ringi nagu sõgedad.”

„Laste asi. Noh, ole terve!”

„Eks ma ikka ole! Sa tervita oma prouat!”

„Eks ma tervita!” vastas Herbert ja astus järgmise ukse ette. Kopu-
tus. Taas kostsid lohisevad sammud ja ukse avas Jaakobus, liignimega
Baumann. Tema oli pea kuuekümnene tehasetöoline ja käis ametis
Erika tänava relvavabrikus.

„Tere, kuidas käsi käib?” päris peremees.

„No mis ta käib. Ikka karmanisse, et sulle sealt üüriraha välja
võtta,” porises Jaakobus. „Astu siis sisse.”

„Anna aga rahad siia, va pahur vanamees,” lõõpis Herbert vastu.
„Kuidas ma muidu oma eidele uusi kübaraid osta saaksin, kui ma
teid ei nõõriks.”

„Seda sa oskad jah. Noh, võta istet,” kostis Jaakobus ja vaatas
majaomanikule küsivalt otsa. See pistis käe põuetaskusse ja tõmbas
sealt välja asuniku.

„Kuidas padrunivabrik elab? Töötate ikka täiel jõul?” küsis Her-
bert pudelit avades.

„Kuidas muidu! Kui tiblud ülekäte lähevad, tuleb nad paika
panna. Tinaubadega tuleb neid kostitada, need maitsevad kõige
paremini.”

„Arvad, et lähevad ülekäte või? Ma ei usu. Maailmas on vaikne
ka praegast. Joss ja Aadu jagasid Poola ära, Tšehhimaa samuti. Joss

sai Viiburi ja meitelt baasid, nüüd peaks isu küll täis olema. Kas ei aita juba?”

„Millal tibra isu täis on saanud? Kui Tartus rahu üle räägiti, siis nad samal ajal ikka veel pommitasid meid, raiped sellised!” pomises üürnik vorsti lõigates.

„Eks nad on jah sellised, nagu nad on. Aga praegu peavad end küll viisakalt üleval.”

„Looda sa!” urahtas vana vaps Jaakobus mürgiselt. „Vastu oleks pidanud hakkama, nagu soomlased tegid.”

„No ja mis nad said selle eest? Väiksema riigi. Ja venelased on ikka Porkkalas sees. Meil on omad piirid alles ning Joss ja Aadu on suured sõbrad. Ja see Poola! Eh, poolakad... Oli siis vaja sakslasi ärritada? Vaata, mis nüüd sai, venelased ja sakslased jagasid nad hoopistükkis omavahel ära, leedulasedki said veel Poolamaast oma jao.”

„Poolakad olid lollid, ärplesid ja arvasid, et kui nemad annavad ühelt poolt ja prantslased teiselt poolt, siis on nende ratsavägi varsti Unter den Lindenil. Hitler aga ei teinud suurt kära ja andis neile vastu kukalt. Õigemini vastu vahtimist. Üle kukla andis Stalin selja tagant.”

„Nojah, nii see oli. Aga ma arvan, et siin, Eestis, võime küll rahu-likult elada.”

Jaakobus vaatas talle teraselt otsa: „Kui vana sa oled?”

„Juunis saan 45.”

„Nojah, sa oled ikka...” Jaakobus jäi vait, löi käega ja valas pitsid täis.

Korter kolmes ei olnud kodus kedagi peale peretütre. See avas ukse ja kui nägi, et majaperemees on joogine, tõmbas nina vingu. Peremees aga üritas olla galantne ja teha naljagi: „Oi! Kuidas selline lilleke on üksi koju jäetud! Mina valvaksin sind küll ööd ja päevad!”

Magda Palmipuu, kahekümneaastane ettekandja, näol tõrjuv ilme, ulatas sõnatult raha, ning Herbert pomises segaselt mingeid

tänuõnu, millele üritas anda sügavmõttelist sisu, kuid mitte just kõige õnnestunumalt. Ta pani kolm kümnekroonist sedelit taskusse ja tegi märkme vastavasse lahtrisse, märkas siis, et eelmise korteri osas oli sissekanne veel millegipärast tegemata ning kergitas kaabut.

„Head aega!” pressis Magda läbi hammaste ja lõi ukse kinni.

„Küllap see on sellepärast, et ma eelmine kord endale vist natuke liiga palju lubasin,” mõtles Herbert ja otsustas, et see oli tõesti viimane kord, kui ta oma üürilisi kallistada üritab.

Ülakorrusel avas ukse Mändsoo Juhan isiklikult: „Ahah! Peremees jälle siin. Mis ta oli sul, ikka kolmkümmend või?” Tema selja tagant piilus proua koos nooremate lastega – Andrese ja Adeelega.

„Ikka kolmkümmend!” vastas Herbert, üritades säilitada kultuurset stiili. „Tervitan ka armulist prouat!” kergitas ta siingi viisakalt kaabut, kuigi Juhan ja Helgi olid kõigest trükkalid. See-eest maksid nad korralikult üüri ja lapsedki ei lõhkunud majas ringi, nagu mõnest teisest kohast oli kuulda.

„Onu Herbert on jälle õline,” itsitas pisike Adeele ja vend Andres ühines temaga naeru kihistades.

„Kuss, kurjamid!” pragas ema nendega, ise muiet tagasi hoides, ja vastas külalisele viisakalt: „Tere sullegi, kuidas kevad on tulnud?”

„Oi, kevad on alati suurepärane! Vaata, kuidas loodus tärkab!”

„Ja kuidas krabisev raha taskusse jookseb,” üritas isa Juhan nalja teha.

„Seda te näete jah, mismoodi see taskusse läheb, aga mismoodi see sealt välja traavib, seda teie ei näe! Uue trepikäsipuu eest ei ole keegi mulle veel aitüma öelnud!”

„Kuidas ei ole! Töömeestele sai südamele pandud, et nad sind tänaksid!”

„Need sigudikud ei öelnud mulle midagi.”

„No vaat, see on siis juba kahjuks nende süü. Mine küsi nende käest, kus meie aitäh on.”

„Eks ma siis teen. Nii... Kas naabrid on ka kodus?”

„Eks saab kohe selgeks, kui uksele koputad.”

Herbert noogutas ning astus naabrite ukse ette. Kahetoalises korteris, mille uksele ilutses number viis, elas Martinsonide paar – Mihkel ja Leena. Nende ukse taha astus Herbert ilmselge ebameeldivustundega ning lootis, et kodus on vaid proua. Koputuse peale avaski Leena, ulatas kakskümmend krooni ja sulges midagi lisamata ukse.

„Huh... Seekord läks kah õnneks,” mõtles majaomanik kergendusega ega olnud isegi pahane, et temaga sõnakestki ei vahetatud. Mihkel oli viimasel ajal tõesti palju tööl ja ilmselt oli seal praegugi. Ta oli end raudteelt priiks võtnud ja ehitas venelastele sõjaväebaasi. Majarahvale oli ta kiidelnud, et nii head palka ei ole tema veel elu sees saanud ja lubas varsti kogu maja ära osta, kui nii edasi läheb.

„Nõukogude Liidus elavad inimesed odavates korterites,” teadis Mihkel rääkida. „Ja naised saavad seal meestega võrdset palka ega pea sandisentide eest küürutama nagu minu proua.”

„Proua...” See sõna oli Mihkli kõnepruugist viimasel ajal kadunud, tuli Herbertile meelde. Üürnik rääkis oma Leenast kui abikaasast ja naisest. Kas ta oli teda vahel seltsimehekski kutsunud? Oli jah! Siis oli majarahvas muianud. Mihkel ja Leena olid selle maja kirstunaelteks. Kahtlased tegelased, eriti Mihkel.

„Ma ei pikenda nendega lepingut, juulikuus saab see läbi ja otsigu endale uus koht,” tegi peremees kindla otsuse. „Kasvõi venelaste juurest sõjaväebaasist, kus palju raha saab ja töörahva söökla supis on rohkem liha kui kartuleid!” Nii oli Mihkel praalinud.

Kaare Albert oli viimane. Tema oli rahulik tegelane ja korteriga number neli oli Herbertil vist küll kõige vähem muret, kui mitte arvestada allkorruse vanaproua Lindat. Ka Alberti naine Rita oli vaikne inimene

ja nendega ei olnud kellelgi tüli. Sellele uksele koputas Herbert päris rahuliku südamega.

„Tere,” tervitas teda Albert oma leebel moel ja nõokas peaga.

„Tere-tere! Kuidas käbarad käivad? Oled ikka veel... seal... paberivabrikus?”

„Ikka kenasti käivad, ikka paberivabrikus. Näe, üüriraha on siin.”

„Aitäh! Et siis... järgmise korrani. Aa... Kuule, Albert! Ega sina ole veel punaseks hakanud seal oma tehases? Et pursuid ahju ja muu selline värk, nagu 17. aastal oli?”

„Mis sest ahjust,” naeris Albert. „Aga töörahva peale siin meie riigis küll keegi ei mõtle,” lisas üürnik ning tema rahulikkus oli korraga kadunud, ta silmad pildusid tuliseid sädemeid ja põsesarnad hakkasid vaevumärgatavalt tõmbema.

„No kuidas ei mõtle!? Ma ei ole teil juba mitu aastat üüri tõstnud!”

„Sina küll,” naeratas Albert lepitavalt, „aga Eestimaa on täis iga-suguseid tegelasi. Noh! Nagu öeldakse – igal oinal tuleb kord oma mihkclipäev!”

„Vaata aga vaata! Sa hakkad ka nüüd revoljuutsiat tegema!”

„Ei, mis nüüd revolutsioonist siin rääkida, aga midagi peab tegema küll. Kaua see vereimemine kestab!”

„Ma ei tunne sind ära, Albert! Mis vereimemine... Ei oleks pidanud sinu käest küsimagi seda asja,” löi Herbert käega ja jättis hüvasti. „Järgmise korrani siis!”

„Eks järgmise korrani,” vastas üüriline talle omasel leebel moel.

Välisuksel pörkas Herbert kokku Martinsoni Mihkliga. Mõlema mehe jaoks oli see kohtumine ebameeldiv ja eriti näitas seda välja Mihkel.

„Tere,” surus too läbi hammaste, seistes ukseavas peremehel ees.

„Tere,” vastas samal toonil Herbert. „Kas jäämegi siia ukseauku seisma?”

„No eks sa mine. Taskud töörahva vere ja higiga teenitud raha täis, venivad veel välja. Vii aga ruttu panka, et õnnetust ei juhtuks,“ ilkus Mihkel.

„Ära põrgi, tead!“ käratas Herbert ja astus sammu ettepoole. Mihkel laskis tal majast väljuda, olles ise rahul, et sai pursuile koha kätte näidata.

„Pidi see kuradi kommu just nüüd veel välja ilmuma!“ kirus Herbert. „Mis neile inimestele küll sisse on läinud,“ mõtiskles ta mööda kevadist tänavat oma järgmise üürimaja poole lonkides. Sellest oli muidugi võimalik aru saada, et kui punased Irboskas piiri ületasid, loopisid Petseri venelased mütse taevasse ja lubasid kõigil eestlastel kõrid pihku võtta – veri on ikka paksem kui vesi, see on selge. Aga siin, Tallinnas, mis neil küll viga on? „Tont neist inimestest aru saab,“ võttis peremees teema kokku ning kohendas kindluse mõttes kaabut.

Mihkli ja Leena elamises aga valati tassidesse teed ning räägiti päeva-uudistest. Õigemini kuulas Leena oma mehe lugu sellest, kuidas ta oli majaperemehele koha kätte näidanud ja kuidas sellise elemendiga tuleb edaspidi ümber käia, kuni see nõõrimine lõpeb ja töörahvas saab hakata inimese kombel elama.

„Aga ta lõdises mu ees! Vereimeja sihuke! Raudse rusikaga tuleb sellisele anda, nagu 17. aastal!“ Ja ta virutas käega vastu lauda. „Kas sa kavatsed hakata mune värvima?“ päris Mihkel ühe soojaga, naisukesele sõjakalt ja teravalt silma vaadates.

„Eks ma ikka värvi, kõik ju teevad seda. Mida ma siis naabritega vahetan, kui mul värvitud mune ei ole?“

„Midagi sa ei vaheta... Mida siin vahetada on! Üks tagurlik pursuide komme on see munade värvimine. Aeg on sihandsete kodanlike iganditega ühele poole saada!“ vastas mees teed lüripides vihaselt.

II PEATÜKK

Juunipööre

Mändsoo Artur ja Palmipuu Peeter vaatasid naerdes, kuidas Arturi noorem vend, 13-aastane Andres surus nina kohvik Asko suure vaateakna vastu ja noolis silmadega aknalauale välja pandud küpsetisi. Talle ei läinud korda isegi mitte läbi Viru väravate siia-sinna tõttavate inimeste muigel pilgud.

„Korja oma tatt lõugade vahele tagasi,” salvas Artur ja tonksas vennakesele rusikaga külge. „Hea, et suvi on, muidu külmaks see sul veel moka külge kinni.” Tal oli Peetri ees häbi. See pidi ju varsti sõjaväkkegi minema ja oli üldse suur asi, et ta oli naabripoisid endaga linna kaasa võtnud. Juba siis, kui nad Musumäelt Viru väravate juurde alla tulid ja Asko nende vaateulatusse sattus, oli Artur kindel, et väikevend ei suuda end talitseda, nagu see vanematega linna peal patseerides alati juhtus.

„Korja ise!” pareeris Andres süüdistust. „Vaata, et sa ise oma rinnasist täis ei ilasta!”

„Lõpetage ära! Lähme parem tagasi ja vaatame, mis Vabaduse platsil toimub!” sekkus Peeter sõnelusse.

Täna ei olnud Mändsoo poisid vanematelt linnatulekuks luba saanud, sest juba neli päeva oli õhus tunda olnud rahutust, kuigi tänavatel näis kõik nagu ikka muretu ja tavaline. Üle Tõnismäe jõudes ja suunda Viru väravate poole võttes nägid poisid venelaste soomusmasinaid. Vabaduse platsil istus Jaani kiriku kõrval puude varjus murul suur hulk mehi, kes tundusid üksteisele väga külje alla hoidvat. Välja nägid nad küll teisiti kui kohalikud ja riided olid neil seljas kuidagi teise moega kui eestlastel, sellised kehvad ja kulunud.

„Petseri venelased vist,” arvas Artur.

„Minu arvates on nad mujalt,” kostis Peeter. „Koolis õppisime erinevaid rahvaid. Paljud neist siin näevad välja, nagu oleksid Volga

tagant tulnud. Mulle tundub, et need on sõdurid, kellele on tsiviilriided selga antud, selliseid kotte meil küll kuskil ei müüda. Ei tea, miks nad omavahel ei räägi?”

Seda ei võinud poisid teada. Nad jalutasid mööda Pärnu maanteed, sest sellel Tallinna peatänaval juhtus alati huvitavaid asju, kuid täna toimus hoopis Vabaduse platsil midagi ja näis, et see ei ole üldse see Tallinn, millega poisid harjunud olid. Rahvast oli siin ju ennegi palju nähtud, kui paraade peeti. Siis käis platsil tegevus vastavalt käskudele. Näha oli, et käsu järgi käituti ka täna, aga inimesed olid hoopis teised, mitte kohalikud. Ka hämmastas poisse, et mõnisada meetrit eemal sagisid rahulikult linnakodanikud, nagu ei toimukski midagi erilist. Igaüks kõndis omas suunas ja Uuel turul ooperiteatri juures kaubitseti nagu eile ja üleele ja aasta tagasi. Tavaline reede enne suvist pööripäeva.

Mööda Viru tänavat Raekoja platsi poole tõtates tahtis Andres jääda uudistama Esto-muusika plaadipoe akent, ent teistele oli see liig: „Ei jää siia vahtima!” käratas Artur ja poiss sai isegi aru, et see ei oleks passinud. Nad möödusid Suur-Karja uulitsa nurgal Scheeli pangast ja jõudsid Harju tänavale. Osa inimesi ruttas Raekoja platsi poole, eemale Vabaduse platsist, otsekui toimuks seal haarang, suurem osa aga tõttas vastupidises suunas ning mõned entusiastlikumad olid juba lahti rullinud ka punased transpandid, millele oli kollaste ja valgete tähtedega peale õmmeldud lööklauseid. Silmanurgast jäid meelde sõnad „rahvas”, „Stalin”, „vaba” ja „töö”.

„Miks neil sellised asjad käes on? Mis need on?” päris Andres.

„Loosungid,” vastas Peeter. „Nendega väljendatakse oma meelsust.”

„Kas need on punased, nende loosungitega?”

„Küllap nad punased on,” arvas Peeter.

„Aga miks neid punasteks kutsutakse?” päris poiss vanema venna poole pöördudes.

„Noh... sellepärast, et neil on punased lipud ja loosungid,” arvas Artur kõhklevalt.

„Sest neile meeldib verd lasta,” vastas Peeter kindla sõnaga. „Kuu- led juba, kuidas surmamõistetud oigavad ja karjuvad?”

Andres vaatas kaaslastele hirmunult silma ja aeglustas sammu.

„Lollpea! Oled ikka jänes,” vihastas Artur, tundes vanema sõbra ees piinlikkust. „Tule nüüd ja lähme vaatame, mis seal Vabaduse platsil toimub, ära ole selline lammas.”

„Ise oled!” pörkis väikevend vastu. „Ja ma ei kardagi!”

„Miks sa siis seisma jäid?”

Andres järgnes neile mossitades ja enda ette pörnitsedes. Ta ei vaadanud isegi Kuld Lõvi restorani poole, mis oli tema kujutluses maailma kõige uhkem hotell ja kuhu ta igatses juba ammu sisse pääseda. Ta oleks tahtnud olla nagu see hotelli rõdul piipu suitsetav välismaalase moodi mees, kes praegu Vabaduse platsi poole ruttavaid inimesi vaatas. Küllap oleks siis Andreselegi magusalt naeratanud livrees mees, kes tähtsa näoga ukse juures seisis ja inimesi üleoleva pilguga saatis. Ärapahandatud poiss ei pielnud nüüd isegi mitte Amori kino afišside poole, et näha, kas kavasse on tulnud mõnda uut Ameerika või Saksa filmi.

Vabaduse plats oli poolenisti inimesi täis ja ennist puude vilus istu- nud võõra moega mehed seisis nüüd keset platsi. Mõnedel olid käes lipud ja loosungid, ent nad hoidsid siiski ühte pundi, moodustades niiviisi naljaka seltskonna. Nende üsnagi ühelõikelised pintsakud ja sarnast karva särgid andsid mõista, et riided on tõesti pärit samast poest või laost.

Väljakule oli püstitatud tribüün, millelt peeti kõnesid, kutsuti üles kukutama orjapidajate klikki ja alustama uut elu. Hüüti „elagu!” kõigi rahvaste suurele isale Stalinile. Kultase kohviku ja teiste asutuste aknad olid enamjaolt avatud ja inimesed akendel uudistasid platsil

toimuvat. Kui tribüünilt kõlas hüüe: „Stalini suure asja eest edasi!” itsitasid nii mõnedki uudishimulikud ja keegi poiste lähedal seisnud mees ütles oma kaaslasele: „On see siis ikka vähemalt pestud?” Küsija semu vaatas hirmunult ringi ja kutsus naljaheitjat korrale.

Poisid sebisid rahva vahel ringi. Kõnesid nad ei viitsinud kuulata, need olid kõik üsna ühesugused. Pigem paelusid neid Roosikrantsi tänava alguses seisvad soomusmasinad. Punaväelased vedasid suitsu ja rääkisid omavahel vene keeles, millest poisid midagi aru ei saanud. Masinate ümbrus oli kaetud suitsukonidega. Üks võõrastest, ilmselt ohvitser, üritas poistele ka midagi öelda, aga Peeter vastas talle ainsas võõrkeeles, mida ta oskas: „Ich verstehe nicht.”*

„Ohoo,” üllatus venelane ega pahandanud saksa keele peale üldse: „Germania – Sojuz – Freund!”** ja tegi suurelise žesti. Teised tema selja taga naersid rahulolevalt. Venelane pakkus poistele paberossi, ent isegi Peeter ei olnud veel suitsetama õppinud ja ta keeldus viisakalt: „Danke, ich rauche nicht.”***

„Nu-nu,” vastas sõjaväelane peanoogutuse saatel ja pistis paberossi endale hammaste vahele, heites tiku pärast suitsu süütamist tänavale.

Rahvakogunemine oli meelitanud kohale ka magusamüüjad, sest kus veel võiks teenida paremini kui sellistel üritustel. Pealegi tundus, et sellel konkreetsel jäätisetädil, kes poiste lähedal seisis, ei olnud ka midagi siin hüütavate loosungite vastu. Õhetavail palgeil vaatas ta väljakul toimuvat, püüdes kõrvu teritada, et valjuhäälditest kostvad sõnad kaotsi ei läheks.

„Lähme võtame jäätist, ma teen välja,” tegi Andres õhinal ettepaneku. Kaaslased pöörasid end tema poole ja muigasid teineteisele otsa vaadates.

„Kas sul raha on?” päris vend.

* „Ma ei saa aru.”

** „Saksamaa – Liit – Sõber!”

*** „Tänan, ma ei suitseta.”

Andres, kes tundis end täna rikkamana kui ärimees Puhk ja kõik tema pojad kokku, võttis taskust peotäie vanematelt ja vaderitelt saadud münte ning näitas neid oma semudele. Need pilgutasiid teineteisele silma ja olid pakkumisega igati päri. Tädi andis neile kiirelt maiused pihku, ise pahandades, et teda kõnede kuulamisel segati.

Mändsoo poisid ei saanud enam kauaks linna peale jääda, sest volita lahkumist võis juba kodus märgatud olla. Alati leidus keegi, kes emale-isale nende tegemised ära kaebas. Poisid kahtlustasiid esimese korteri Liimanni-vanamoori. Nad hakkasiid jäätist mugides kodu poole kõmpima, jättes valjuhäälditist kostva kõnekõmina selja taha. Peetril suure mehena oli muidugi vaba voli teha, mis tahab. Tema jäi kuulama ja vaatama, mis väljakul edasi toimuma hakkab, sest selliseid rahvakogunemisi ei olnud Tallinna linnas nähtud alates sellest ajast, kui vapsid ja kommuud pokri said pistetud ning erakonnad ja rahvakoosolekud ära keelati.

Pühapäev oli päikeseline ja soe, Jaakobus Baumann nautis head ilma kõige õigemal moel – hoovis puupingi peal peesitades. Tema kõrval külmaveeämbris olid õlled jahedas. Mändsoo Juhan vaatas seda oma aknast pealt ja tundis huvi, kas Jaakobusel ei ole mitte mingitki soovi minna linna uudiseid hankima.

„Mis siin ikka linnas tõllerdada, tänavad on igasuguseid lontruseid täis. Ma parem nautin päikest iseenda meeldivas seltskonnas. Kui tahad, tule kampa.”

„Eks ma võin tulla ka, naine on turul. Mis siin toas ikka üksi vahtida.”

Turule oli läinud ka Kaare Alberti abikaasa. Peagi liitus üksi jäetud Albertki seltskonnaga, asus talle omasel moel vaikselt õlut kulistama ega tundnud isegi huvi, kust kohast need pudelid on saadud, kui kogu riigis kehtis juba alates teisipäevast nädalane alkoholimüügi keeld.

„Martinson on siis nüüd kõva kommunist või?” katkestas Jaakobus

vaikuse. „Üleeile oli õige hädaga täis. Ei tea, kas oli lõvipraadi söönud,” muigas ta mürgiselt.

„Ma sain oma poistel Tõnismäel kraest kinni,” lisas Juhan. „Meid lasti Helgiga töölt minema, sest linnas oli ju see mäsu. Peremees pani ukсед lukku, et keegi ei saaks meie trükikotta määratsema tulla ja oma kommude pahna tootma hakata. Läksime prouaga kiriku juurde künkale, ja mis me näeme – poisid lähevad ees, ise lakuvad jäätist. Läksime neile vaikselt selja taha, kuulasime, mis nad räägivad. Nemad olla miitingul käinud, kuigi sai neile selge sõnaga öeldud, et püsigu kodus. Arutasid suurt maailmapoliitikat, tarkpead sellised! Andsin vanemale poisile võmmu kuklasse, jäätis kukkus topsi seest veel uulitsale! Küll ehmatasid ära,” naeris isa Juhan.

„Mis su poisid siis rääkisid?” küsis Albert.

„Ah, mis nad ikka rääkisid! Et nüüd pidavat Pätsu võim otsa saama. Tarkpead sellised!”

„Äkki saabki?” arvas Albert ettevaatlikult.

„No kuidas ta siis saab!?” ägestus Juhan. „Kuidas ta saab? Mis sellest, et uus valitsus pandi ametisse, Päts on ju ikka president ja kinnitas selle Pärnu arsti* peaministriks, Moskval ei ole enam ühtegi põhjust etteheiteid teha!”

„Sa oled sama loll nagu meie majaperemees! Paras paar. Tibla ei oleks tibla, kui ta Pätsu Kadriorust minema ei kupataks ja sinna mingit oma lontkõrva ei paneks!” ägestus Jaakobus.

„Nõukogude Liit austab oma naabreid, kui need peavad kinni kõikidest lepingutest, mis Nõukogude Liiduga on sõlmitud,” poetas Albert sõna vahele. Naabermaa nime mainides oli tema häälekõlas kuulda respektinooti. Jaakobus ja Juhan vaatasid teda imestunult. Jaakobus unustas isegi lonksu rüübata ja laskis juba tõstetud käe koos pudeliga tagasi.

* Johannes Vares-Barbarus.

„Kas sa käisid ka Pikal tänaval Vene saatkonna juures hurraa karjumas?” päris Jaakobus.

„Võib-olla käisingi.”

„No kurat! Kas meil majas ühest punasest veel vähe on?!” kuraasitses Juhan. „Kurat! Albert! Sa oled ju normaalne mees, mis häda sul oli sinna selle Ždanovi-raipe* ette mütsi õhku loopima minna? Tõi ta sulle Moskvast kotiga õnne või?”

Albert vaikis nagu alati, kui ta millegi üle juurdles või pahandas, ning rüüpas õlut.

„Mul läks õlleisugi üle,” teatas Jaakobus pahase häälega, võttis ämbri kaks allesjäänud pudelit, valas vee põõsa alla ja astus hooviksest majja. Uksel seisis ta äkki vastamisi Martinsoniga, kes oli tänavalt tulles õues jutukõminat kuulnud ja üritas nüüd seltskonnaga liituda.

„Noh, Baumann! Sa asutad end juba minekule või? Kuule, räägime juttu ka. Vaata, ega ma tühjade kätega ei tulnud,” kiitles ta ja näitas pooleliitrist viinapudelit, millest oli küll juba rüübatud.

„Ah, mine sa ka...” remmas vana Jaakobus käega ja astus oma tuppa.

„Persse, raisk, kogu kodanline vabariik!” kostsid koridorigi õuest karjed, mis Martinson Baumannile järele saatis. See Mihkli meeleavaldus oli ka ainus poliitiline aktsioon, mis Müüri Herberti üürimajas sellel päeval aset leidis.

Õues pingil istusid vaikuses kaks kohale jäänud naabrimeest ja Martinson astus nende juurde: „Noh, mehed! Võtke ka lõuatäis kodanliku kliki matuste puhul, varsti ta kärwab! Ajab sussid püsti ja ei köhi ka mitte!” Albert võttis pakutud pudeli hea meelega vastu. Palmipuu ei tahtnud tüli üles kiskuda, võttis suutäie ja andis pudeli tagasi: „Mul on aeg minna, kodus tegemised pooleli.”

* Andrei Ždanov – NSVL KP poliitbüroo liige, Leningradi parteijuht.

„Kuhu sul kiire hakkas? Kas sulle ei meeldi mu seltskond või?”

„Ütlesin ju, et mul on tegemised.”

„No eks sa siis mine. Mine...” osatas Mihkel ja istus Alberti kõrvale, ulatades sellele pudeli. „Sul midagi peale ei ole hammustada?” Naabrimees tõttas tuppa ja tuli tagasi leiva ning vorstijupiga.

„Nõukogude Liidu terviseks!” tõstis Martinsoni Mihkel pudeli suu juurde, kui oli endale võileiva valmis teinud. Albert vaatas pudelit – sellel oli venekeelne etikett.

„Mis viin see selline on?”

„Baasist ostsin. Ega seal ei ole mingid nõmedad Eesti seadused, et viinamüük keelatakse ära, seal ikka mõeldakse töötava inimese peale!”

Albert rüüpas nõus olles pudelisuust.

„Sa olid ju ka Vabadussõjas?” küsis Martinson väikese vaikusehetke järel.

„Olin,” vastas Kaare Albert. „Mobiliseeritud olin.”

„Aga see kuradi Jaakobuse-vanamees oli ju vabatahtlik! Kaitseliitlane on ta ka veel – veebel.” Mihkel ootas Alberti reaktsiooni, ent too vaatas vaikides enda ette õuemurule.

„Ma sain juba kroonus selgeks, mis seltskond see selline on. Kõik need ohvitserid ja veeblid ja nende perselakkujad... Ma mäletan seda detsembriülestõusu küll! Mu onu lasti seal maha.”

„Sellest ei ole sa rääkinudki,” tõstis naabrimees Albert nüüd silmad maast ja vaatas Mihklile mõistvalt otsa.

„Kellele ma rääkinud oleks!? Poliitiline politsei oleks kohe ukse maha murdnud ja mu Patareisse viinud! Nüüd aga hakkavad asjad muutuma. Igal oinal on oma mihkclipäev, nagu me väga hästi teame,” sülitas Mihkel südametäiega maha ja lonksas pudelist suurema suutaie. „Küll sa näed! Kogu see Pätsi punt on varsti laiali löödud! Selle peale võin ma kas või mürki võtta.”

„Räägitakse sellest jah, aga... Kuidas sa selles nii kindel võid olla?” päris uudishimuliku ootusärevusega Albert.

„Seltsimehed rääkisid. Moskva ei jäta meid üksi.”

„Keda meid?”

„Riigikukutajaid! Uue elu alustajaid! Eile ja üleeelegi olid nad meiega, kui miitinguid tegime ja Kadriorus käisime. Sel Pätsil oli ikka päts püksis, tead!” Mihkel naeris magusalt.

„Peaasi et verevalamiseks ei läheks,” ütles Albert, otsekui iseendale.

„Ja kui vaja, siis läheb ka! Ega imperialistid ju ei taha varandust niisama ära anda, lasevad oma lakeid töörahva kallale. Aga meie tankide vastu murravad nad oma hambad ära, küll sa näed!” lõpetas Mihkel lause tubli punnsuutäiega pudelist. „Või nemad hakkavad vastu... 1924. aastal olid nad küll härga täis, vaatame, mis laulu nad nüüd laulma hakkavad! Uus valitsus on juba paigas, nii et ega Pätsil ja Laidoneril enam pikka pidu ole.”

Albert vaatas tähelepanelikult naabrimeest: „Kuule, siis on vist suured asjad tulemas?”

„Sa oled nagu kuu pealt, naabrimees, teed siin suuri silmi! Kas sa siis ei tea, mis reedel toimus?”

„Ma olin tööl... Midagi kuulsin küll, aga täpsemalt ei räägitud. Need kaks siin ajasid mind päris närvi oma küsimustega. Aga ega ma täpsemalt tea.”

„Sa magad kogu elu maha! Nüüd ei ole enam aega molutada, tegutseda on vaja! Valitsuses on uued inimesed, sellised, kes Moskva ausalt koostööd teevad. Kas sa lehte ka ei loe? Eilses Rahvalehes oli kirjas, et nüüd on uus valitsus ja see hakkab ausalt täitma Nõukogude Liiduga sõlmitud leppeid. Ja reedel pistsime Patareisse esimesed politseinikud. Varsti on see maja hellitatud härrasid täis,” muigas Mihkel Albertile pudelit ulatades. „Tee põhi peale! Stalini terviseks!” Naabrimees tõstis käe kui toostiks ning tõstis pudeli suule.

„Noh. Nägudeni! Sa ikka hoia silm sündmustel peal, muidu tormab ajalugu sinust mööda kui kilpkonnast!” manitses Mihkel Albertit peaaegu isalikult. „Veel parem, kui me mõlemad astuksime

kommunistlisse parteisse. Seltsimehed rääkisid, et see saab varsti jälle loa avalikult tegutsema hakata. Mis sa sellest arvad?”

„Võiks küll. Kuigi...”

„Mitte võiks, vaid peab! Ja mis „kuigi”? Töörahas peab olema organiseeritud, ühtsuses peitub jõud. Mõtle, mida me suudame koos Nõukogude Liidu kommunistidega! Ära ole selline kõikuv element, nüüd peab valima poole, ja erapooletus on kuritegu!”

„Kas nii kohe?”

„Nii, Albert, nii. Kuula, mis ma sulle räägin. Saame suuri asju näha ja mina tahan olla võitjate poolel, sest meie pool on nüüd see, mis teisele ära teeb.”

Albert vaatas naabrimeest tõsiselt. Tal ei olnud põhjust Mihkli sõnades kahelda.